

ท้าวจตุโลกบาล: การสื่อสารแบบซอฟต์พาวเวอร์จากเทพผู้คุ้มครองทางศาสนาในประเทศไทย

The Four Guardian Gods: Soft Power Communication from Gods to Religious Spiritual Materialism in Thailand

¹พระมหาขวัญชัย เขมประไพ ²คงสฤษฎ์ แพ่งทรัพย์ ³ไชยา แสนแสนยา ⁴เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

¹Phramaha Khwanchai Hemprapai, ²khongsaris Pangthrap,

³Chaiya Sensaenya ⁴Penphan Fuangooloy

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

⁴วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁴Suphanburi-Srisuvarnabhumi Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya

University

¹Corresponding author, e-mail: khwanchai.hem@mcu.ac.th

Received November 2, 2025; Revised March 30, 2026; Accepted: April 28, 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1. เพื่อศึกษาความเชื่อท้าวจตุโลกบาลตามหลักพระพุทธศาสนา 2. เพื่อศึกษาพัฒนาการสื่อสารแบบซอฟต์พาวเวอร์ท้าวจตุโลกบาลจากเทพผู้คุ้มครองทางพระพุทธศาสนา และ 3. เพื่อขับเคลื่อนการสื่อสารซอฟต์พาวเวอร์จากเทพผู้คุ้มครองทางพระพุทธศาสนา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มให้ข้อมูลประกอบนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มชุมชน จำนวน 30 คน เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดกิจกรรม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์ประเด็นและการตรวจสอบแบบสามเส้าก่อนเขียนเป็นแบบพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1. ความเชื่อท้าวจตุโลกบาลในพระพุทธศาสนาสะท้อนแนวคิดจักรวาลวิทยาผ่านงานศิลปกรรม โดยมีสถานะเป็นผู้พิทักษ์ทิศทั้งสี่และพระธรรม. นอกจากนี้ ความเชื่อดังกล่าวยังเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์ในฐานะ "สมมติเทพ" และ "ธรรมราชา" ผู้มีบทบาทอุปถัมภ์และปกป้องพระศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับหน้าที่ของท้าวจตุโลกบาล 2. การพัฒนาการสื่อสารแบบซอฟต์พาวเวอร์ท้าวจตุโลกบาลจากเทพผู้คุ้มครองทางพระพุทธศาสนา เป็นการเปลี่ยนสถานะผู้คุ้มครองทางพระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสารเชิงซอฟต์พาวเวอร์ที่ดำเนินไปในสองระดับ คือ ระดับชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการทางใจและวัตถุ เช่น โชคลาภและการป้องกันภัย และระดับสถาบัน ซึ่งยกระดับความเชื่อให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมผ่านการเล่าเรื่อง และใช้เป็นสัญลักษณ์สะท้อนระเบียบการปกครองตามคติจักรวาลวิทยา และ 3. การขับเคลื่อนการสื่อสารซอฟต์พาวเวอร์จากเทพผู้คุ้มครองทางพระพุทธศาสนา เป็นการขับเคลื่อนทุนศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งขับเคลื่อนผ่านพลวัต 3 ประการ ได้แก่ ก. บริบททางพระพุทธศาสนา ที่แปลงคุณลักษณะนามธรรม

ของเทพสุรูปธรรม ข. บริบททางประวัติศาสตร์ ที่ใช้ตำนานและเรื่องเล่าสร้างความศักดิ์สิทธิ์และความทรงจำร่วม และ ค. บริบททางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ซอฟพาวเวอร์; ท้าวจตุโลกบาล; วัตถุมงคล

Abstract

This research has three main objectives: 1. To study the beliefs related to the Four Great Kings (Thao Chatulokaban) according to Buddhist principles 2. To develop the soft power communication of the Four Great Kings, transitioning from deities to Buddhist sacred objects and 3. To drive the soft power communication from deities to Buddhist sacred objects. This is a qualitative research study. The data was collected from a specific group of 30 key informants, including Buddhist scholars, cultural experts, and community members. Data collection methods involved in-depth interviews and group activities. Data analysis was conducted using a combination of documentary analysis and interview data, employing thematic analysis and triangulation before presenting the findings in a descriptive format. Key Findings: 1. The belief in the Four Great Kings in Buddhism reflects cosmological concepts through artistic creations. These deities are positioned as the guardians of the four cardinal directions and the Dharma. This belief is also intertwined with the monarchical institution, where the king, as a "Dharmaraja" (righteous king) and "Sammati-thepp" (assumed deity), has the role of patron and protector of the religion, mirroring the function of the Four Great Kings. 2. The development of the Four Great Kings' soft power communication, transitioning from deities to sacred objects, operates on two levels. At the community level, it addresses psychological and material needs, such as a desire for good fortune and protection. At the institutional level, this belief is elevated into a cultural heritage through storytelling and used as a symbol that reflects the cosmological order of governance. The driving force behind the soft power communication from deities to Buddhist sacred objects is the mobilization of sacred capital. This process is driven by three key dynamics: a. Buddhist Context: The abstract attributes of the deities are transformed into concrete forms. b. Historical Context: Legends and narratives are utilized to establish sacredness and collective memory. c. Cultural Context.

Keywords: Soft Power; The Four Guardian Gods; Spiritual Materialism

บทนำ

ความเชื่อเรื่องท้าวจตุโลกบาลปรากฏอยู่ในมหาสมัยสูตร ซึ่งกล่าวถึงท้าวธรรมาอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียง ท้าววิรุฬหกอยู่ทางทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์อยู่ทางทิศตะวันตก ท้าวกุเวรอยู่ทางทิศเหนือท้าวจา

ตุมหาราชนั้นมีแสงสว่างส่องไปโดยรอบทั่วทั้ง 4 ทิศ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 336 หน้าที่ 265 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งในยุคสมัยต่อมาได้มีการกล่าวถึงท้าวจตุมาหาราชนี้ไว้หนังสือเตภูมิกถาบรรยายถึงลักษณะโลกที่ประกอบด้วยพื้นดินและเขาสิเนรุ ทางด้านทิศตะวันออกมีท้าวอตรฐราชเป็นเจ้าปกครองจนทั่วกำแพงจักรวาล ส่วนทิศตะวันตก ท้าววิรูปักษ์เป็นเจ้าแห่งฝูงครุฑราช ส่วนนาคราชตรวจตามกำแพงจักรวาลทิศตะวันตก ส่วนเทวดาฝ่ายทักษิณชื่อว่าท้าววิรูปักษ์เป็นเจ้าแห่งฝูงยักษ์อันชื่อว่ากุมภกันท์ ส่วนเทวดาฝ่ายอุดรชื่อว่าท้าวไพศรพณ์มหาราชเป็นเจ้าแห่งฝูงยักษ์ทั้งหลาย (พระญาณไทย, 2564) ในคำอธิบายนี้ยังปรากฏในตำนานทางพระพุทธศาสนาที่เล่าไว้อย่างเด่นชัดถึงการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างพระพุทธศาสนากับความเป็นเทพผ่านข้อความตอนหนึ่งในตำนานมูลศาสนาว่า

“พระพุทธองค์ทรงจีวรและบาตรเสด็จออกมาจากเมืองพาราณสีมาทางอากาศแล้วเสด็จลงประทับอยู่ที่ภายใต้เมืองตะการนั้น พระองค์ก็เสด็จเข้าไปสู่บ้านเพื่อรับเอาซึ่งข้าวบิณฑบาต วันนั้นชาวบ้านพาพระคามาทั้งหลาย เห็นพระพุทธเจ้าเข้ามาแลดูรุ่งเรืองงามไปด้วยรัศมี 6 ประการ เขาทั้งหลายเห็นอัศจรรย์ดังนั้น จึงเข้ามาใกล้แล้วถามว่า ดูราเจ้าตนมีบุญ เจ้ากูเป็นเทวดาหรือว่าเป็นคนครุฑ หรือเป็นนาคราช เป็นอินทร์เป็นพรหมประการใด ในทันใดนั้น พระบรมศาสดาจารย์จึงเจรจาตามภาษาชาวบ้านแห่งนั้นว่า เออผู้มีใจเทวดา ใจคนครุฑ ใจมาราธิราช ใจอินทร์ ใจพรหม ใจพระยาครุฑ พระยานาคดอก กูนี้ชื่อสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งแก่ชาวโลกทั้งหลาย” (รวี สิริอิสสระนันท์, 2557)

การอธิบายเรื่องเทพปรากฏในเรื่องเล่าที่โยงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงจากความหมายทางพระพุทธศาสนาที่เน้นหลักการไปสู่ตำนานที่อิงกับความเชื่อดั้งเดิมมากขึ้น โดยจะปรากฏในการเล่าของพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับสามัญชน ไม่เลือกปฏิบัติ อีกทั้งคำสอนส่วนใหญ่ยังดึงดูดความเลื่อมใสของสามัญชนในแง่ที่สอดคล้องกับรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ จะเห็นได้จากการการประนีประนอมกับกลุ่มคนมั่งคั่งและนำตำนานความเชื่อเหล่านั้นมาตอบสนองต่อการต้องการความสำเร็จของชาวโลกมากกว่าจะปฏิเสธการเกี่ยวข้องต่อหลักการเหล่านั้น จึงไม่ปฏิเสธกระแสของวัฒนธรรมทางวัตถุที่มาพร้อมความมั่งคั่งของสังคม (ธิดา สารยา, 2555)

อีกประการหนึ่ง ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ Rhys Davids ตั้งข้อสังเกตของคำว่า “เทพ” ไม่ได้มาจากวัฒนธรรมเดียวแต่มาจากหลากหลายความเชื่อเริ่มจากเรื่องเทพนั้นประกอบด้วย 1. เทพทรงอำนาจ (the dread deities) เกี่ยวข้องกับโลก พระจันทร์ พระอาทิตย์ 2. ศรัทธาที่มีชื่อเสียง (the popular faith) อันปรากฏอยู่ในชุมชนหรือสังคมนั้น และ 3. การเติมเต็มแนวคิดที่ใกล้เคียงกัน (similar events) เป็นการสะท้อนให้เห็นวิธีการปรับการเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระอินทร์ที่มีอยู่ทั้งศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพระพุทธศาสนา (Davids, 1997) และยังเป็น การอธิบายถึงการได้รับสิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจ เป็นการรับรู้ถึงการเสพความสุขทางวัตถุผ่านผัสสะอันเป็นผลมาจากการปลุกฝังทางด้านคุณธรรมที่ชาวพุทธจำนวนไม่น้อยที่ได้รับแรงผลักดันให้มีคุณธรรมด้วยการมุ่งหวังที่จะบรรลุความเป็นอิสระจากกิเลสและมีความสุขจากความเป็นอิสระนั้น ขณะที่การสร้างวัตถุมงคลนั้นจึงเป็นการตอบสนองโลกธรรมเป็นพื้นฐาน และเป็นการสนองการใช้วัตถุในการเป็นสื่อปฏิบัติธรรมผ่านการระลึกถึงพระพุทธคุณ ธรรมคุณและสังฆคุณ เทวดาก็เป็นรูปแบบของสร้างความสงบและความสุข (peace and happiness) การสร้างพลัง (power) และเสริมอำนาจ

(empowerment) ผ่านถ้อยคำและพิธีกรรมในการภาวนาของคณะอาจารย์ที่จะช่วยแนะนำลูกศิษย์ตัวเองได้เข้าถึงสัญลักษณ์เหล่านั้น การสื่อสารนั้นไม่ใช่ระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ แต่เป็นอำนาจที่อยู่เหนือขึ้นไป (Kalupahana, 2008)

ลักษณะของเทพจึงถูกนำเสนอให้เห็นอิทธิพลของธรรมชาติที่ถูกส่งต่อการเล่าเรื่องที่แสดงถึงอำนาจและการนำเออำนาจนั้นมาสู่มนุษย์อีกทางหนึ่ง ดังจะพบได้ว่า ในหลากหลายพื้นที่ตั้งแต่มีการจัดตั้งรูปเทพประจำทิศ หรือการสร้างรูปเหมือนเทพ ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการนับถือพระพุทธศาสนาและมีรูปแบบความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในแง่ของการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน รวมถึงสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ในแง่ของสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจนั้นมีหลายพื้นที่ได้มีการสร้างศาลต่างๆ ตามรูปแบบของความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งบางพื้นที่อย่างวัดบางนมโคของหลวงพ่อบานก็มีการสร้างวัตถุมงคลไว้สักการบูชา เช่นพระหลวงพ่อบานพิมพ์ทรงครุฑซึ่งมีความเชื่อว่า จะทำให้มีอำนาจราชศักดิ์เหมาะสำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หรือนักบริหารระดับสูง (พัทธ์ แดงพันธ์ และศุภสุตา ปรีเปรมใจ, 2561)

จากมุมมองนี้จะพบว่าแม้พระพุทธศาสนาจะต่อสู้กับกิเลสความชั่วร้ายของกระแสวัฒนธรรมทางวัตถุที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง แต่ก็พยายามสร้างความมั่นคงให้แก่ผู้คนทางด้านสังคมและเศรษฐกิจด้วยการประนีประนอมกับกลุ่มผู้มั่งคั่ง แม้สงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะปฏิเสธวิถีชีวิตทางโลก แต่ภิกษุก็คือผู้ขอและรับบริจาคจากสังคม โดยสังคมเป็นผู้ให้กลายเป็นผู้จรรโลงการทำบุญ ส่วนผู้ที่ไม่ใช่พระสงฆ์ก็มีหน้าที่ผูกพันต่อครอบครัว ปกป้องทรัพย์สินส่วนตัวและยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐ (ธิดา สาระยา, 2555)

การเข้าใจเรื่องวัตถุกับกระแสของการส่งต่อบุญจึงเป็นไปในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน ขณะที่พระภิกษุปฏิเสธการสร้างสิ่งบูชาที่เป็นเครื่องสนองความต้องการทางวัตถุ ขณะเดียวกันก็ยังต้องอาศัยการสงเคราะห์จากชาวโลกเรื่องการทำบุญ จึงเป็นที่มาของการตอบสนองระหว่างกันทางสังคมและกลายเป็นการยอมรับร่วมกันของอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยเฉพาะในกลุ่มของพ่อค้าที่กลายเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมกำลังทรัพย์ สิ่งของการส่งเสริมศาสนา จนนำไปสู่การเข้ามาสู่บทบาททางธรรมผ่านการนำอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินชีวิตได้เป็นผลที่เชื่อมโยงกัน

โครงการวิจัยจึงเน้นแนวคิดเรื่องซอฟพาวเวอร์ (Soft Power) ที่มองถึงการเปลี่ยนทรัพยากรหลายอย่างที่มีในสังคมนั้นให้เปลี่ยนเป็นซอฟพาวเวอร์ แต่ไม่ใช่ซอฟพาวเวอร์เป็นสิ่งที่ใดสิ่งหนึ่งที่แสดงออกมาเท่านั้น หากเรากล่าวถึงอำนาจ การจับจ่ายใช้สอย และการสร้างข้อกำหนดต่างๆ ทางสังคมในแง่ของ hard power ขณะเดียวกัน สิ่งเหล่านั้นก็อาจกลายเป็น soft power ได้เช่นกันอย่างข้อกำหนดที่คำนึงถึงเป้าหมายเป็นหลัก (Agenda-setting with target) คือหากมีการบังคับหรือไม่มีทางเลือกจะกลายเป็น hard power แต่ควรเป็นการสร้างพฤติกรรมขึ้นเองผ่านการเชิญชวนจนอยากจะเข้าร่วม มีความคิดในแง่ดีในการสร้างแรงดึงดูดเชิงบวก (positive attraction) และมีการโน้มน้าวจิตใจ (persuasion) ก็กลายเป็น Soft Power (Nye, 2021) โดยการใช้แนวทางดังกล่าวจะเชื่อมโยงไปสู่การต้องการใช้รูปแบบการสื่อสารท้าวจากโลกบาลแบบซอฟพาวเวอร์จากเทพผู้วัดมณฑลทางศาสนาในประเทศไทยด้วยการสะท้อนให้เห็นวิถีวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเรื่องเทพในพระพุทธศาสนาส่งต่อความหมายของสิ่งที่มีคุณค่าทั้งในแง่ของศาสนาและสังคมที่

ผสมผสานเข้าด้วยกันในแง่ของการส่งเสริมการเข้าใจและปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตด้วยการพัฒนาทัศนคติเชิงซอฟต์แวร์ ปรากฏในภาพประกอบผ่านจิตกรรมต่างๆ ที่ถูกนำเสนอตามวรรณกรรมที่มองคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิกับการเข้ากันกับสังคมและวัฒนธรรมเชิงประจักษ์ที่สอดคล้องกัน เช่นจิตกรรมเรื่องนรกสวรรค์ที่ตั้งอยู่ตามทิศต่างๆ ของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันเป็นการแสดงให้เห็นสถานที่สำคัญในสวรรค์อย่างสระโบกขรณี จิตรลดา วโนทยาน ที่อยู่ในแต่ละทิศ อีกทั้งยังนำเสนอยอดเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางจักรวาล (พัสวีสริ เปรมกุลนันท์, 2560)

ขณะที่การใช้ซอฟต์แวร์ในการนำเสนอทางวัฒนธรรมนั้นได้ถูกนำเสนอให้เห็นผ่านเรื่องราวอย่างน้อย 2 แบบคือ แบบความคิดดั้งเดิม (primitive thought) ที่เสนอผ่านวัตถุต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากหลักเหตุผล ตามหลักการทางคณิตศาสตร์รวมถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ อีกแบบหนึ่งเป็นการผสมผสานหลายสิ่งหลายอย่างเข้าด้วยกัน เช่น สิ่งลึกลับและอารมณ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านพิธีกรรม เวทมนต์และศิลปะ กับแบบสัมพัทธนิยมเชิงการรับรู้ (cognitive relativism) มาจากการที่มนุษย์ถึงคราวต้องตัดสินใจเลือกบางอย่าง บางครั้งต้องหลีกเลี่ยงวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่วัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นนั้นเป็นไปตามสมมติฐานของแต่ละกลุ่มมี ทั้งหมดมาจากการรับรู้ การเรียนรู้แบบที่ 2 นี้จึงเป็นการเปิดให้เห็นความแตกต่างของเครื่องมือที่มนุษย์คิดขึ้น ซึ่งทั้งหมดมาจากการรับรู้ การจินตนาการ การจดจำและอะไรก็ตามที่ประสบเข้าจนสร้างการแสดงออกออกมานั้น (Geertz, 2000) ทั้ง 2 แบบนี้นำไปสู่การเข้าใจความรู้สึกของคนเหล่านั้นและเป็นการประยุกต์ไปสู่การปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมบนฐานของความรู้สึกเป็นหลัก ไม่ใช่ในแบบที่เป็นโครงสร้างหรือถูกกำหนดให้ตายตัวแต่อย่างใด

การสื่อสารซอฟต์แวร์ทั้ง 2 แบบได้ถูกนำเสนอผ่านการแสดงออกทางภาพจิตกรรมรวมถึงการสร้างสถาปัตยกรรมทางศาสนาตามแนวทางการรักษาทิศปรากฏในรายละเอียดของการออกแบบวัดและพระที่นั่งปราสาทต่างๆ โดยจะพบได้จากภาพและการสร้างท้าวจุลโลกบาลเป็นเทวดาประจำอยู่ในทิศทั้ง 4 รอบเขาพระสุเมรุ โดยขั้วประตูทางทิศตะวันออก ได้แก่ภาพท้าววิรุฬปักข์ เทวดาประจำทิศตะวันตก สวมมงกุฎยอดนาค ถือศรนาค และมีนาคเป็นบริวาร กับภาพท้าวเวสสุวรรณ เทวดาประจำทิศเหนือ สวมมงกุฎ ยอดน้ำเต้า ถือกระบอง มียักษ์เป็นบริวาร ส่วนภาพประดับขั้วประตูทิศตะวันออก ได้แก่ ภาพท้าววิรุฬหก เทวดาประจำทิศใต้ สวมมงกุฎยอดหางไก่ ถือทวนหรือหอก มีกุมภภัณฑ์เป็นบริวาร กับภาพท้าวธตรฐ สวมมงกุฎยอดเดินหน ถือพระขรรค์ มีคนธรรพ์เป็นบริวาร ซึ่งจุลโลกบาลเหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อไตรภูมิ โดยเป็นเทวดาประจำทิศซึ่งสถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นตามหาราชิกาในกามภูมิ ประติมากรรมนูนต่ำรูปท้าวจุลโลกบาลให้มียอดเป็นทรงมงกุฎและประดับด้วยเศียรเทวดาจำนวน 4 องค์ (พัสวีสริ เปรมกุลนันท์, 2560)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับท้าวจุลโลกบาลในมิติประวัติศาสตร์ ศิลปะ และคติชนวิทยาจะมีจำนวนหนึ่ง และการศึกษาวัตถุมงคลก็ถูกมองเป็นปรากฏการณ์วิทยาและเศรษฐศาสตร์ ที่เรียกว่า พุทธพาณิชย์ แต่ยังมีช่องว่างสำคัญในการวิจัยที่เชื่อมโยงถึงพื้นที่วัดอินทราภิเษกที่มีการสร้างท้าวจุลโลกบาลด้วยพื้นฐานทางด้านความเชื่อและศิลปะ และอธิบายให้เห็นปรากฏการณ์ในแง่ของความต้องการทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มุ่งให้เกิดภาพของการปกป้องรักษาและการช่วยให้ผู้คนประสบความสำเร็จ จึงอาจเป็นวิธีการที่จะช่วยการวิเคราะห์เชิงลึกถึงสัญลักษณ์และเรื่องเล่าที่ถูกใส่ไว้ในวัตถุมงคลเหล่านั้นที่สร้างขึ้นบนพื้นฐานของการเอื้อประโยชน์ดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

การวิจัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นผลผลิตดังกล่าวได้ถูกนำเสนอในแง่ของสัญลักษณ์ทางศาสนาที่เปิดกว้างมากอันนำไปสู่การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การศึกษาและสิ่งแวดล้อมตามกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ตามกรอบกลยุทธ์ย่อยที่ 1.2 พัฒนาผู้อยู่ในช่วงวัยการศึกษา ระดับพื้นฐานให้มีความตระหนักรู้ในตนเองมีทักษะดิจิทัลและมีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ การดำรงชีวิตและการทำงาน การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง รวมถึงการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมไทยให้สอดคล้อง เหมาะสมกับบริบทในปัจจุบัน เพื่อให้เป็นพื้นฐานของสังคมไทยและเป็น “ซอฟต์แวร์” ในการสื่อสารภาพลักษณ์ของประเทศ ไทยและนำเสนอความเป็นไทยสู่สากล (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570), 2565) ในรูปแบบดังกล่าว ทางกระทรวงวัฒนธรรมมีความคาดหวังว่าการจัดงาน เทศกาลและประเพณีที่จะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ สามารถช่วยให้เกิดการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว อาหาร ที่พัก การเดินทาง ศิลปินพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมมากขึ้น มองว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ขายได้ตลอดถ้ามีคุณค่าและมีการพัฒนา ศักยภาพให้เกิดความต่อเนื่อง การมีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักมองมุมกลับเพื่อปรับปรุงมุมมองต่อ วัฒนธรรมตนในทิศทางใหม่จะทำให้สามารถรักษา Sort Power ไว้ได้ยาวนาน (วิมลรักษ์ ศาสตริธรรม, 2565) โดยยกปัญหาพื้นฐานจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีนโยบายพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มุ่งเน้นให้ ชุมชนเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมความเชื่อบนฐานของเทพสวดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศชาติ พร้อมทั้งมีการส่งเสริมโครงการพัฒนาส่งเสริม คุณค่าของการนำเสนออัตลักษณ์และคุณค่าของชุมชน เพื่อส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ท้องถิ่นโดยให้คนในสังคมได้เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และรักษาภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความเชื่อท้าวจากโลกบาลตามหลักพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อพัฒนาการสื่อสารแบบซอฟต์แวร์ท้าวจากโลกบาลจากเทพผู้วัดมั่งคั่งด้าน พระพุทธศาสนา
- 3) เพื่อขับเคลื่อนการสื่อสารซอฟต์แวร์ท้าวจากโลกบาลจากเทพผู้วัดมั่งคั่งด้านพระพุทธศาสนา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง ท้าวจากโลกบาล: การสื่อสารแบบซอฟต์แวร์ท้าวจากโลกบาลจากเทพผู้วัดมั่งคั่งทาง ศาสนาในประเทศไทย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้รับหนังสือรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.14/2568 วันที่รับรอง 27 กุมภาพันธ์ 2568 มีหลักการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐม ภูมิและทุติยภูมิ ประกอบด้วย งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำรา ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูล พื้นฐานท้าวจากโลกบาลในรูปแบบซอฟต์แวร์ เป็นต้น และเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) เป็นการศึกษาในรูปแบบท้าวจากโลกบาลในรูปแบบซอฟต์แวร์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

(In-depth Interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) กระบวนการกลุ่ม (group process)

ขั้นตอนที่ 2 ประชากร/พื้นที่วิจัย คือ 1) ประชากรในการศึกษาเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้มีความเชี่ยวชาญในเรื่องพระพุทธศาสนา ท้าวจาตุโลกบาล และวัดมุงคลจำนวน 10 คน (2) กลุ่มตัวอย่างที่มีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารซอฟต์แวร์ของท้าวจาตุโลกบาล จำนวน 10 คน 2) พื้นที่การวิจัย ได้แก่ 1) วัดอินทาราม อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา 2) วัดเกาะแก้ว อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ในประเด็นเกี่ยวกับท้าวจาตุโลกบาลและวัดมุงคล และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการสื่อสารซอฟต์แวร์ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารซอฟต์แวร์ของท้าวจาตุโลกบาล ใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยมีลักษณะแบบสัมภาษณ์ 3 แบบ คือ 1) แบบสัมภาษณ์กลุ่มคน 3 ราย 2) แบบสัมภาษณ์ตัวแทนพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยมีดังนี้ 1. เก็บข้อมูลเชิงเอกสารนั้นเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากแหล่งวิจัย เช่น ห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น 2. เก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และกระบวนการกลุ่ม เพื่อพัฒนาการสื่อสารแบบซอฟต์แวร์ท้าวจาตุโลกบาลจากเทพผู้วัดมุงคลด้านพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์และสรุปผล การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเอกสารต่างๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับท้าวจาตุโลกบาล: การสื่อสารแบบซอฟต์แวร์จากเทพผู้วัดมุงคลทางศาสนาในประเทศไทย และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ (Interview Form) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยได้จัดระบบหมวดหมู่ของการวิเคราะห์เรียงตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อขับเคลื่อนการสื่อสารซอฟต์แวร์จากเทพผู้วัดมุงคลด้านพระพุทธศาสนาต่อไป

ผลการศึกษา

วัตถุประสงค์ข้อ 1 ความเชื่อท้าวจาตุโลกบาลตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า ความเชื่อท้าวจาตุโลกบาลในพระพุทธศาสนาปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมผ่านงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมทาง

ศาสนา ซึ่งสะท้อนแนวคิดจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา (ไตรภูมิ) ท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ถูกสร้างขึ้นในฐานะผู้พิทักษ์ทิศทั้งสี่รอบเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ประกอบด้วย ท้าวอถรรุ ผู้ปกครองทิศตะวันออก และเป็นหัวหน้าของเหล่าคนธรรพ์ ท้าววิรูปักษ์ ผู้ปกครองทิศใต้ และเป็นหัวหน้าของเหล่ากุมภภักษ์ ท้าววิรูปักษ์ ผู้ปกครองทิศตะวันตก และเป็นราชาแห่งนาค ท้าวกุเวร หรือ ท้าวเวสสุวรรณ ผู้ปกครองทิศเหนือ และเป็นหัวหน้าของเหล่ายักษ์ ในทางกายภาพ ความเชื่อนี้แสดงออกผ่านการสร้างรูปเคารพ ทั้งในรูปแบบของจิตรกรรมฝาผนังและงานประติมากรรมตามวัดวาอาราม โดยมีสถานะเป็น “ผู้พิทักษ์โลก” และ “ผู้ปกป้องรักษาพระธรรม” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท้าวเวสสุวรรณมักถูกสร้างไว้บริเวณทางเข้าศาสนสถานเพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และได้รับความนิยมนอย่างสูงในฐานะเทพแห่งโชคลาภและการป้องกันภัยพิบัติ ในมิติทางจิตใจ ความเป็นเทพในพุทธศาสนาไม่ได้ถูกกำหนดโดยร่างกาย แต่มาจากระดับของจิตใจที่เกิดจากการสั่งสมกรรมดี ผู้บำเพ็ญกุศลย่อมได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี ในขณะที่ผู้กระทำอกุศลกรรมจะไปเกิดในทุคติภูมิ ดังนั้น เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชนจึงไม่ใช่การเกิดเป็นเทพ แต่คือการบรรลุธรรมในระดับต่างๆ ตั้งแต่โสดาบันจนถึงอรหันต์ ผ่านการชำระล้างกิเลสในจิตใจ การเคารพท้าวจุลโลกบาลจึงควรเป็นการเคารพในคุณงามความดีและบารมี เพื่อเป็นแบบอย่างในการสร้างปัญญา มากกว่าการเช่นสรวงบูชาเพื่อหวังผลประโยชน์ทางวัตถุ นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องท้าวจุลโลกบาลยังเชื่อมโยงกับมนุษย์ในมิติของการปกครองและการปกป้องรักษา ในแง่การปกครอง คติท้าวจุลโลกบาลสะท้อนแนวคิด “สมมติเทพ” ของสถาบันกษัตริย์ ซึ่งมีรากฐานมาจากอัครคัมภีร์ที่กล่าวถึงการแต่งตั้งผู้ปกครองคนแรกเพื่อรองรับความขัดแย้งในสังคม แนวคิดนี้ผสมกับคติ “เทวราช” จากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งมองว่ากษัตริย์มีสถานะเป็นเทพ อิทธิพลดังกล่าวปรากฏในศิลปะสมัยอยุธยาผ่านการสร้าง “พระพุทธรูปทรงเครื่อง” ที่ผสมผสานอำนาจทางธรรมเข้ากับอำนาจแห่งราชัน ในแง่ของการปกป้องรักษา ท้าวจุลโลกบาลมีบทบาทเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของกษัตริย์ในฐานะ “ธรรมราชา” ผู้ปกครองแผ่นดินโดยธรรมและเป็นองค์อุปถัมภ์ภพพระพุทธศาสนา การประดิษฐ์รูปเคารพท้าวจุลโลกบาลในวัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของการปกป้องคุ้มครองศาสนสถานให้พ้นจากสิ่งไม่ดีงาม โดยสรุป ความเชื่อท้าวจุลโลกบาลได้ถูกนำมาปรับใช้เพื่ออธิบายโครงสร้างเชิงอำนาจในสังคม โดยเปรียบเทียบอำนาจในการปกครองทิศทั้งสี่ของทวยเทพกับอำนาจของกษัตริย์ในฐานะสมมติเทพ และเชื่อมโยงบารมีของเทพในการพิทักษ์คุณงามความดีเข้ากับหน้าที่ของพระราชาในการปกป้องพระพุทธศาสนาและอาณาประชาราษฎร์

วัตถุประสงค์ข้อ 2 การพัฒนาการสื่อสารแบบซอฟต์แวร์ท้าวจุลโลกบาลจากเทพผู้คุ้มครองด้านพระพุทธศาสนา พบว่า ท้าวจุลโลกบาลสู่การเป็นวัตถุมงคลสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ซอฟต์แวร์ใน 2 ระดับหลัก คือ ระดับชุมชนและระดับสถาบันในระดับชุมชน การสื่อสารซอฟต์แวร์มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคม 2 มิติหลัก มิติแรกคือ ซอฟต์แวร์ที่ตอบสนองความต้องการทางวัตถุ โดยวัตถุมงคลถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและตอบสนองความปรารถนาที่เป็นรูปธรรม เช่น การขอโชคลาภ ความมั่งคั่ง และการปกป้องคุ้มครองจากสิ่งชั่วร้าย คติความเชื่อเรื่องท้าวเวสสุวรรณในฐานะเจ้าแห่งทรัพย์และผู้ปกครองภูตผีปีศาจเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ความต้องการวัตถุมงคลยังปรากฏในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ที่มีการใช้วัตถุต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องรางและประกอบพิธีกรรมมาตั้งแต่ยุคแรก ปรากฏการณ์ความนิยมจตุคามรามเทพได้แสดงให้เห็น

เห็นถึงพลังทางสังคมและเศรษฐกิจมหาศาลของวัดอุดมคณ มิติที่สองคือ ซอฟต์พาวเวอร์ที่ตอบสนองความศรัทธาของชุมชน ซึ่งเป็นการยอมรับและปรับตัวต่อความเชื่อที่หลากหลายในสังคม แม้แต่การสร้างรูปเคารพเทพอินทรีในวัดพุทธก็ถือเป็นการอนุเคราะห์ต่อศรัทธาที่มีอยู่เดิมของคนในพื้นที่ วัดจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่ยืดหยุ่นที่ผสมผสานความเชื่อต่างๆ เพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามา และใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสะพานเชื่อมไปสู่ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในลำดับต่อไป กระบวนการนี้ต้องดำเนินไปโดยไม่ขัดกับหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา คือต้องส่งเสริมคุณธรรมและความเจริญงอกงามทางจิตใจ ในระดับสถาบัน ซอฟต์พาวเวอร์ถูกพัฒนาให้มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกับโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น แนวทางแรกคือ การพัฒนาจากเทพผู้มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการยกระดับความเชื่อและตำนานพื้นบ้านให้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ กลไกสำคัญคือการเล่าเรื่อง (Storytelling) ที่เชื่อมโยงความเชื่อ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์และน่าเชื่อถือ เรื่องเล่าเหล่านี้จำเป็นต้องถูกเชื่อมโยงกับสถาบันหลักของชาติ เช่น ศาสนาและสถาบันกษัตริย์ นอกจากนี้ ศิลปะและสถาปัตยกรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้ความเชื่อกลายเป็นรูปธรรม เช่น การสร้างประติมากรรมท้าวเวสสุวรรณตามวัดต่างๆ หรือการออกแบบพุทธศิลป์ร่วมสมัยเพื่อสร้างความน่าสนใจและต่อยอดสู่การผลิตวัตถุมงคลที่คนทั่วไปเข้าถึงได้ แนวทางที่สองคือ การพัฒนาจากเทพสู่รูปแบบการปกครอง แนวคิดนี้หยั่งรากจากคติจักรวาลวิทยาในสมัยอยุธยา ที่จำลองระเบียบการปกครองตามโครงสร้างจักรวาลในพุทธศาสนา โดยมีราชธานีเป็นศูนย์กลาง (จุลจักรวาล) และกษัตริย์ทรงมีสถานะเป็นธรรมราชาหรือสมมติเทพ ท้าวจากทั่วโลกบาลในฐานะเทพผู้รักษาทิศทั้งสี่จึงกลายเป็นสัญลักษณ์เชิงอำนาจที่สะท้อนระเบียบการปกครองนี้ เห็นได้จากการประดิษฐานประติมากรรมรูปยักษ์หรือเทพผู้พิทักษ์ไว้ตามมุมทั้งสี่ของพระปรางค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเขาวงกตสุเมรุ การวางสัญลักษณ์เช่นนี้เป็นการประกาศขอบเขตแห่งอำนาจศักดิ์สิทธิ์และสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครอง โดยสรุป การพัฒนาการสื่อสารแบบซอฟต์พาวเวอร์จากเทพผู้วัดอุดมคณเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและดำเนินไปในหลายระดับ ตั้งแต่การตอบสนองความต้องการและความศรัทธาในระดับชุมชน ไปจนถึงการผนวกความเชื่อเข้ากับโครงสร้างระดับสถาบันผ่านการสร้างมรดกทางวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ทางการปกครอง กระบวนการทั้งหมดนี้ตั้งอยู่บนการผสมผสานมิติทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม โดยมีเรื่องเล่าและศิลปวัตถุเป็นเครื่องมือสำคัญในการแปลง "ทุนศักดิ์สิทธิ์" ให้กลายเป็นอิทธิพลที่ทรงพลังในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ข้อ 3 การสื่อสารแบบซอฟต์พาวเวอร์ท้าวจากทั่วโลกบาลจากเทพผู้วัดอุดมคณด้านพระพุทธศาสนา พบว่า การพัฒนาการสื่อสารเชิงซอฟต์พาวเวอร์ของท้าวจากทั่วโลกบาล จากสถานะเทพสู่การเป็นวัตถุมงคลในพระพุทธศาสนา โดยมองว่าซอฟต์พาวเวอร์ทางศาสนาคือการใช้อิทธิพลผ่านวัฒนธรรม ความเชื่อ และศิลปะ เพื่อสร้างการยอมรับและความต้องการโดยไม่ต้องใช้อำนาจบังคับ หัวใจสำคัญของกระบวนการนี้คือการสร้าง "ทุนศักดิ์สิทธิ์" (sacred capital) ซึ่งหมายถึงทรัพยากรทางศาสนา เช่น ศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม คำสอน และเรื่องเล่า ที่สามารถสร้างอิทธิพลต่อความคิดและค่านิยมของผู้คนได้ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนผ่านสถานะของการขับเคลื่อนการสื่อสารความเชื่อเรื่องเทพไปสู่การสร้างวัตถุมงคลในพุทธศาสนา เป็นกระบวนการที่อาศัยซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ในการนำเสนอคติความเชื่อดั้งเดิมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมร่วมสมัย โดยมีพลวัตสำคัญ 3 ประการที่เป็นกลไกขับเคลื่อน ได้แก่ การขับเคลื่อนผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนา,

ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม คือ ประการแรก การขับเคลื่อนผ่านบริบททางพระพุทธศาสนา เป็นการเปลี่ยนคุณลักษณะของเทพซึ่งเป็นนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรมในรูปแบบของวัตถุมงคลหรือผลิตภัณฑ์ทางศาสนา

กระบวนการนี้อาจถูกมองว่าเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือการบรรลุนิพพาน แต่ในอีกมุมหนึ่งก็เป็นกลยุทธ์ในการสร้างศรัทธาเบื้องต้น โดยมีระบบทุนนิยมเป็นปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิตที่ตอบสนองต่อผู้บริโภค ความศักดิ์สิทธิ์ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ศิลปะในเครื่องบูชาและเทวรูป 2) การเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่สร้างการเข้าถึงได้ง่าย และ 3) การสร้างฐานกลุ่มผู้ศรัทธาที่ช่วยรับรองความศักดิ์สิทธิ์นั้น อย่างไรก็ตาม แนวทางที่ถูกต้องการใช้วัตถุมงคลเป็นเพียงเครื่องมือชักจูงให้คนเข้าถึงธรรมะ โดยพระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ปรับทัศนคติของผู้คนให้ก้าวข้ามการยึดติดในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อมุ่งสู่การพึ่งพาตนเองและเข้าใจแก่นแท้ของคำสอนในที่สุด ดังจะเห็นได้จากการปรับใช้พิธีกรรมที่อ้างอิงถึงเทพในพระสูตรต่างๆ เช่น รัตนสูตร หรือขันธปริตร เพื่อเป็นการป้องกันภัยและสร้างขวัญกำลังใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่ยังคงยึดโยงกับหลักธรรมเป็นสำคัญ ประการที่สอง การขับเคลื่อนผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ เป็นการสร้างความหมายและความศักดิ์สิทธิ์ของเทพโดยอ้างอิงกับประวัติศาสตร์และคติชนวิทยาของชุมชนเรื่องเล่าและตำนาน เช่น ตำนานพระเจ้าอู่ทองปราบนาคนในสมัยอยุธยา ได้สถาปนาให้เทพไม่ได้เป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชา แต่เป็นพลังแฝงที่ขับเคลื่อนสังคมและวัฒนธรรม พลังของการเล่าเรื่อง (Narrative Power) นี้ได้สร้างความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์ให้แก่ท้องถิ่น ในประวัติศาสตร์อยุธยาความเชื่อเรื่องท้าวจตุโลกบาลถูกผสมผสานเข้ากับคติเทวราชาเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สถาบันกษัตริย์ นอกจากนี้ ตำนานเกี่ยวกับนาคยังสะท้อนบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนความชอบธรรมของผู้ปกครอง และผู้พิทักษ์ผืนดินและสายน้ำ ซึ่งสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจศักดิ์สิทธิ์และการเมือง ประการที่สาม การขับเคลื่อนผ่านบริบททางวัฒนธรรม วัฒนธรรมในฐานะระบบสัญลักษณ์ได้สถาปนาอารมณ์และแรงจูงใจให้แก่มนุษย์ โดยศาสนาเป็นกลไกสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์และสร้างความมั่นคงทางจิตใจ

การขับเคลื่อนนี้เกิดขึ้นใน 2 ทิศทางหลัก คือ การขับเคลื่อนจากวัดสู่ชุมชน และการขับเคลื่อนจากชุมชนสู่วัด ในทิศทางแรก วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต โดยผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับพุทธศาสนา และสร้างสรรค์พุทธศิลป์เกี่ยวกับเทพให้มีความร่วมสมัยเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และดึงดูดคนรุ่นใหม่ ในทางกลับกัน การขับเคลื่อนจากชุมชนสู่วัด เกิดขึ้นเมื่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ชุมชนนำความต้องการและความเชื่อของตนเข้าสู่วัด เช่น ในสังคมที่มีการแข่งขันสูง ความทุกข์ยากทำให้ผู้คนแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยว เทพจึงถูกให้ความหมายที่เชื่อมโยงกับความสำเร็จและความมั่งคั่ง เช่น การบูชาท้าวเวสสุวรรณ ชุมชนจึงกลายเป็นผู้สืบทอดและตีความเรื่องราวทางวัฒนธรรมเหล่านี้ และมีความพยายามยกระดับความเชื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในรากเหง้าและจิตวิญญาณของท้องถิ่น โดยสรุป การสื่อสารเรื่องเทพสู่การเป็นวัตถุมงคลเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมศาสนาที่มีความซับซ้อน โดยเป็นการบูรณาการระหว่างหลักการทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และพลวัตทางวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางจิตใจและสังคมของผู้คนในแต่ละยุคสมัย กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็น

ถึงการทำงานของซอฟต์แวร์ทางความเชื่อที่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบไปพร้อมกับการดำรงรักษาศรัทธาและอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ท้าวจาดูโลกบาล: การสื่อสารแบบซอฟต์แวร์จากเทพสู่วัดมณฑลทางศาสนาในประเทศไทย ได้ผลสรุปเป็นประเด็นๆ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ความเชื่อท้าวจาดูโลกบาลในพระพุทธศาสนาปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมผ่านงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมทางศาสนา โดยท้าวจาดูโลกบาลทั้งสี่ถูกสร้างขึ้นในฐานะผู้พิทักษ์ทิศทั้งสี่รอบเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ความเชื่อนี้แสดงออกผ่านการสร้างรูปเคารพ ทั้งในรูปแบบของจิตรกรรมฝาผนังและงานประติมากรรมตามวัดวาอาราม โดยมีสถานะเป็น “ผู้พิทักษ์โลก” และ “ผู้ปกป้องรักษาพระธรรม” สอดคล้องกับ Monier-Williams ที่เสนอว่าศาสนสถานที่มีขนาดใหญ่กว่าจะมีห้องโถงด้านหน้า และบริเวณทางเข้าโดยทั่วไปจะมีรูปปั้นที่สร้างอย่างเรียบง่ายของท้าวจาดูโลกบาล ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา ขณะที่ภายในมีงานประติมากรรม ภาพจิตรกรรมฝาผนัง และรูปภาพต่างๆ ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับการประสูติและการเวียนว่ายตายเกิดในภพชาติต่างๆ ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ ในบริเวณวัดมักจะมีต้นโพธิ์อยู่เสมอ หากสภาพอากาศและดินเอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโต อย่างไรก็ตาม ศาสนสถานส่วนใหญ่ แม้กระทั่งแห่งที่มีความสำคัญและสมควรเรียกว่าวัด ก็เป็นเพียงอาคารรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ไม่มีการออกแบบทางสถาปัตยกรรมหรือการตกแต่งใดๆ (Monier-Williams, 2009) และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรเดช โชติอุดมพันธ์ กล่าวถึงการบริโภควัฒนธรรมนั้นจะพบวัฒนธรรมไทยคือวัฒนธรรมวัดวาอารามทำให้สถาปนิกออกแบบให้โรงแรมดูเหมือนกับวัดเพื่อดึงดูดความสนใจให้คนต่างชาติเข้ามาพักและแสวงหาบุญของความเป็นไทยผ่านสัญลักษณ์ของวัดวาอารามในโรงแรม แต่การผสมผสานนี้อาจกลายเป็นความขัดแย้ง กล่าวคือ วัดต้องเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และผู้คนต้องสำรวมกาย วาจา และใจในขณะที่อยู่ในพื้นที่วัด ในขณะที่โรงแรมเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่ผู้ที่พำนักอยู่ในพื้นที่ปิดและมีอิสระที่จะแสดงออกได้มากกว่าพื้นที่วัด อีกทั้งพื้นที่โรงแรมยังเป็นที่ที่ให้อิสระแก่แขกที่มาพัก ด้วยเห็นว่าแขกเป็นผู้ที่จ่ายเงินค่าเข้าพัก เขาจึงมีสิทธิต่างๆ ในการแสดงออกที่เขาพึงได้เนื่องจากเขาได้จ่ายเงินค่าเข้าพักเรียบร้อยแล้ว (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2565)

วัตถุประสงค์ที่ 2 การพัฒนาการสื่อสารแบบซอฟต์แวร์จากเทพสู่วัดมณฑลเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและดำเนินไปในหลายระดับ ตั้งแต่การตอบสนองความต้องการและความศรัทธาในระดับชุมชน ไปจนถึงการผนวกความเชื่อเข้ากับโครงสร้างระดับสถาบันผ่านการสร้างมรดกทางวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ทางการปกครอง กระบวนการทั้งหมดนี้ตั้งอยู่บนการผสมผสานมิติทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม โดยมีเรื่องเล่าและศิลปวัตถุเป็นเครื่องมือสำคัญในการแปลง “ทุนศักดิ์สิทธิ์” ให้กลายเป็นอิทธิพลที่ทรงพลังในสังคมไทย สอดคล้อง Ozturkm ที่กล่าวถึงการสื่อสารศาสนาที่ถูกละเลยว่าเป็นซอฟต์แวร์ ได้เชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องซอฟต์แวร์ที่เริ่มต้นมาจากความคิดที่ต้องการให้วัฒนธรรมของประเทศหนึ่งทำให้ประเทศอื่นต้องการในสิ่งที่ตนเองมี โดยใช้วัฒนธรรม การศึกษา ภาษา ไม่ต้องใช้อำนาจเชิงบังคับ (hard power) รูปแบบการใช้ซอฟต์แวร์ได้ถูกนำมาวิเคราะห์แล้วผลิตให้เกิดการรับรู้ที่กว้างขวางขึ้น เข้าถึงคนได้มากขึ้น โดยความพยายามใช้

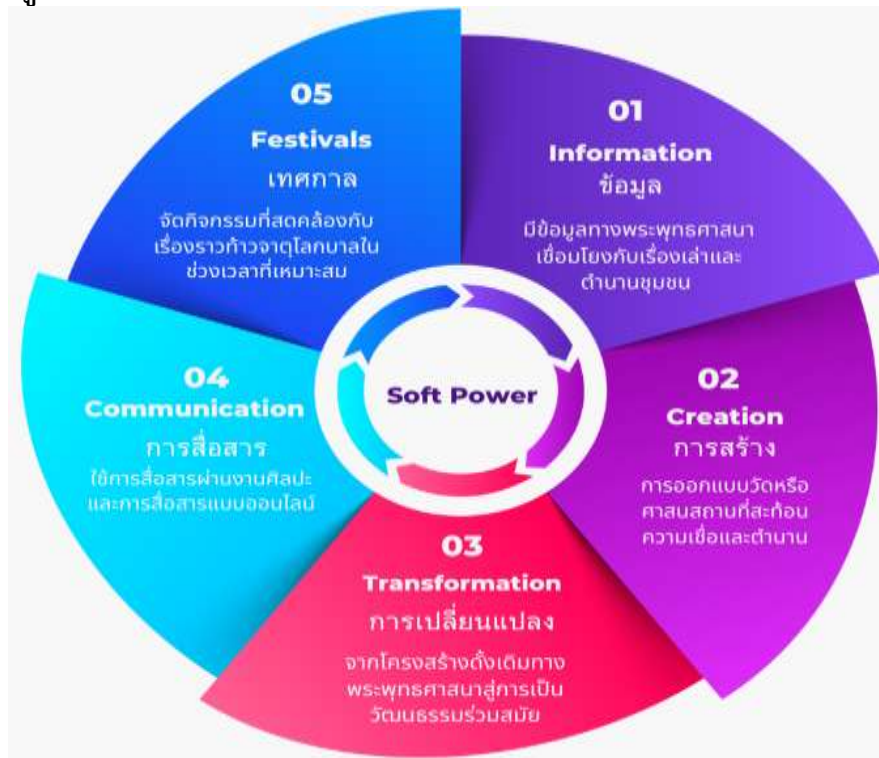
ซอฟต์แวร์ทางศาสนาในการกำหนดทิศทางการนำเสนอนโยบายต่างๆ ทั้งฝ่ายโลกวิสัยและฝ่ายศาสนา รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ที่ศาสนามีอย่างงานศิลปะ จนกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า "ทุนศักดิ์สิทธิ์" (sacred capital) (Ozturk, 2023) และสอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติ ประเสริฐสุข กล่าวถึงความสำคัญของการใช้อำนาจอย่างอ่อน (Soft Power) โดยเฉพาะชาติมหาอำนาจในภูมิภาคอย่างจีน ญี่ปุ่น รวมทั้งเกาหลีใต้ ที่ต้องการขยายอำนาจและอิทธิพลในภูมิภาค ทำให้ปัจจุบันอาเซียนกลายเป็นเวทีประลองอำนาจระหว่างสามประเทศดังกล่าว โดย Soft Power ตามแนวคิดของโจเซฟ นาย (Joseph Nye) คือ อำนาจที่เกิดจากการสร้างเสน่ห์หรืออำนาจในการโน้มน้าว (co-optive power) ซึ่งแตกต่างจากอำนาจแบบเดิมที่เรียกว่า อำนาจอย่างแข็ง (hard power) อันเป็นอำนาจเชิงบังคับจากการใช้กำลังทหารและพลังทางเศรษฐกิจ Soft Power มีทรัพยากรเชิงอำนาจ (power resources) อันสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายประเทศ (กิตติ ประเสริฐสุข, 2567)

วัตถุประสงค์ที่ 3 การขับเคลื่อนสื่อสารแบบซอฟต์แวร์ทั่วโลกจากเทพผู้วิเศษ มงคลด้านพระพุทธศาสนา เป็นการขับเคลื่อนผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนา, ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่ แนวทางที่ถูกต้องคือการใช้วัตถุมงคลเป็นเพียงเครื่องมือชักจูงให้คนเข้าถึงธรรมะ โดยพระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ปรับทัศนคติของผู้คนให้ก้าวข้ามการยึดติดในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อมุ่งสู่การพึ่งพาตนเองและเข้าใจแก่นแท้ของคำสอนในที่สุด ดังจะเห็นได้จากการปรับใช้พิธีกรรมที่อ้างอิงถึงเทพในพระสูตรต่างๆ เช่น รัตนสูตร หรือขันธปริตร เพื่อเป็นการป้องกันภัยและสร้างขวัญกำลังใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่ยังคงยึดโยงกับหลักธรรมเป็นสำคัญ ซึ่งอาจเป็นแนวทางที่มองต่างออกไปจากงานของกมลเลิศ โพธิ์นิษฐาที่ว่า องค์ประกอบความศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบด้วยหลักๆ 3 ด้านคือ ประการแรกเป็นจัดองค์ประกอบเชิงศิลปะ ผ่านเครื่องบูชา เครื่องสังเวท และเครื่องพิธีกรรมที่จำลองตามอุดมคติของจักรวาลอันเป็นที่สถิตของเทพเจ้า พร้อมทั้งเครื่องบูชาต่างๆ ที่ใช้ รวมถึงการใช้เทวรูปเป็นประธานในพิธีกรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องแสดงความมีอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ประการที่สอง เป็นการเผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ติดตามในช่องทางนี้ ได้เข้าถึงพิธีกรรมไปพร้อมๆ กับผู้ให้บริการในสถานที่จริง เป็นการลำดับการเล่าเรื่องของพิธีกรรมในลักษณะที่ไม่ซับซ้อน ผู้ติดตามสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย อีกทั้งยังมีการจัดองค์ประกอบของภาพถ่ายให้มีความคมชัด และเน้นจุดสำคัญๆ ของพิธีกรรม พร้อมกับการเขียนข้อความบรรยายภาพ จากนั้นเริ่มซึมซับและถูกดูดกลืนตัวตนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมนั้นโดยไม่รู้ตัว อันเป็นความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีที่มาพร้อมกับทุนนิยม เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ ประการที่สาม เป็นการสร้างฐานกลุ่มผู้ซื้อและกลุ่มผู้ติดตามในช่องทางออนไลน์ที่แฟนเพจช่วยให้สนับสนุนในพิธีกรรมต่างๆ ที่ถูกนำเสนอมีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น และกลายเป็นแหล่งผลิตมาตรฐานของพิธีกรรมที่ส่งผลต่อการยอมรับในสังคมกระแสหลัก และกลายเป็นแบบอย่างที่ถูกนำไปประยุกต์ใช้โดยทั่วไป (กมลเลิศ โพธิ์นิษฐา, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิมลรักษ์ ศาสติธรรม ได้พูดถึงซอฟต์แวร์ว่าในประเทศไทยมีการกล่าวถึงการพัฒนาซอฟต์แวร์ที่เกี่ยวกับเรื่องเทศกาล ประเพณีไทย (Festival) การยกระดับเทศกาลไทยสู่เทศกาลนานาชาติ โดยกระทรวง วัฒนธรรมจะต้องเข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการผลักดันสนับสนุนคัดเลือกงานเทศกาล ประเพณีที่มีความโดดเด่นมาส่งเสริมและยกระดับไปสู่ระดับชาติและนานาชาติ จำนวน 16 กิจกรรม เพื่อส่งเสริมให้เป็นที่

รู้จักสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ประเทศและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างรายได้แก่ชุมชน และประเทศ (วิมลรักษ์ ศาสติธรรม, 2565)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ภาพประกอบ 1 ซอฟพาวเวอร์การสื่อสารทั่วจากทั่วโลกทางพระพุทธศาสนา

คำอธิบายภาพ รูปแบบซอฟพาวเวอร์การสื่อสารทั่วจากทั่วโลกทางพระพุทธศาสนา คือ I-C-T-C-F ประกอบด้วย

1. Information ข้อมูล มีข้อมูลทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าและตำนานชุมชน ประกอบด้วย ก. จักรวาลวิทยาแบบผสมผสานเป็นการหลอมรวมกันของพุทธศาสนา ฮินดู และความเชื่อท้องถิ่น ข. ผู้พิทักษ์ศักดิ์สิทธิ์ คือ ท้าวจตุมาหาราชทั้งสี่ ผู้ปกป้องรักษาธรรมะและ ค. หน้าທີ່เชิงสัญลักษณ์ เป็นการอธิบายเชิงรูปธรรมจากสิ่งที่ไม่เห็น กลายเป็นผู้พิทักษ์วัดที่มองเห็นได้

2. Creation การสร้าง เป็นการออกแบบวัดหรือศาสนสถานที่สะท้อนความเชื่อและตำนาน ประกอบด้วย ก. การออกแบบตอบสนองตำนาน อ้างอิงตำนานการสร้างเขาเมรุเป็นแกนหลักของจักรวาล แล้วสร้างเทพขึ้นมาคุ้มครอง ข. เขตศักดิ์สิทธิ์ จัดวางเทวรูปกำหนดขอบเขตทางจิตวิญญาณ ค. พื้นที่เรียนรู้มีชีวิต สร้างรูปปั้นทำหน้าที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้และสอนศีลธรรม

3. Transformation การเปลี่ยนแปลง จากโครงสร้างดั้งเดิมทางพระพุทธศาสนาสู่การเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย เป็นความสามารถในการปรับตัวของความศักดิ์สิทธิ์ตามบริบทและวัฒนธรรม ประกอบด้วยขั้นตอนการปรับเปลี่ยนให้ตรงกับชุมชน ก. ความศักดิ์สิทธิ์แบบครอบคลุม ถึงเทพในพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากความนิยมของประชาชน ข. อำนาจในการปฏิบัติ ผู้นำทางชาติ

และผู้นำทางศาสนาเป็นผู้รับรองหรือควบคุมการปฏิบัติต่อความศักดิ์สิทธิ์ ค. ศรัทธามาก่อนหลักคำสอน เป็นการสร้างความผูกพันทางอารมณ์มาก่อนการเข้าใจหลักธรรมที่สูงขึ้นไป

4. Communication การสื่อสาร ใช้การสื่อสารผ่านงานศิลปะและการสื่อสารแบบออนไลน์ เป็นการนำเสนอเทพผ่านสื่อที่จับต้องได้ เช่น รูปปั้น ภาพวาด ประกอบด้วย ก. การทำให้ศักดิ์สิทธิ์ในรูปวัตถุ เป็นการนำเอาคุณลักษณะและคุณธรรมมาสร้างสรรค์เป็นรูปปั้น ภาพวาด และจิตรกรรมฝาผนังในวัด ข. การแสดงพลัง เป็นลักษณะหนึ่งแสดงถึงบารมีที่สะท้อนสถานะทางศีลธรรมทางศาสนา ค. การจัดวางเชิงหน้าที่ เป็นการสร้างรูปปั้นเทพผู้พิทักษ์ตามประตู เขตแดน ศาลเจ้าให้มีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับรูปแบบทางสังคม

5. Festivals เทศกาล จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับเรื่องราวท้าวจากุโลกบาลในช่วงเวลาที่เหมาะสม โดยใช้พิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย ก. พุทธศักดิ์สิทธิ์ เป็นการนำเอาศิลปะ ศาสนา พิธีกรรม และตำนานกลายเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ข. พิธีกรรมแบบมีส่วนร่วม เป็นการปรับใช้ในท้องถิ่นผ่านบทสวด เครื่องบูชา เวทมนตร์ป้องกัน ด้วยกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สรุป

การสื่อสารท้าวจากุโลกบาลแบบซอฟต์แวร์จากเทพผู้วัดอุดมคติทางศาสนาในประเทศไทยซึ่งเกิดปฏิสัมพันธ์สองทางระหว่างวัดที่สร้างสรรค์พุทธศิลป์สู่ชุมชน และชุมชนที่นำความต้องการของตนเข้าสู่วัด กระบวนการทั้งหมดนี้สะท้อนการบูรณาการมิติทางศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองต่อสังคมร่วมสมัย การขับเคลื่อนกลไกการสร้างสังคมสันติสุขของคน 3 วัยในมิติพระพุทธศาสนา คือ 1) การสร้างสังคมสันติสุขจากความแตกต่างระหว่างช่วงวัย การสร้างสันติสุขปรากฏในหลักการทางศาสนาที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบของสังคมระดับเล็กคือครอบครัว จนถึงระดับใหญ่คือสังคม 2) กลไกขับเคลื่อนการสร้างสันติสุขของคน 3 วัยในมิติพระพุทธศาสนา คือ ขับเคลื่อนด้วยชุมชน และขับเคลื่อนด้วยวัด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การขับเคลื่อนการสื่อสารซอฟต์แวร์จากเทพผู้วัดอุดมคติทางพระพุทธศาสนาถือเป็นพื้นฐานในการมูลค่าให้กับส่วนอื่นๆ และทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่เศรษฐกิจและการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในระดับครอบครัวจนถึงประเทศชาติ จึงถือเป็นความจำเป็นที่ทั้งภาครัฐและชุมชนจะต้องเห็นความสำคัญ และช่วยกันรณรงค์ให้เกิดขึ้น ฉะนั้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรตระหนักและหามาตรการในการรักษาด้วยการออกนโยบายเพื่อป้องกันและแก้ไข ซึ่งพอจะแนะนำได้ดังนี้

1 หน่วยงานภาครัฐ

1) ฝ่ายวัฒนธรรม ควรวางรูปแบบการจัดการสานเสวนาระดับชุมชนและระดับชาติ อย่างเป็นระบบ เข้าไปตรวจสอบและเสนอแนะวิธีการที่จะช่วยเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมให้มีราคาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชนในพื้นที่ ไม่ให้เยาวชนออกมาอยู่ชุมชนเมือง ซึ่งจะยิ่งทำให้เกิดปัญหาผู้สูงอายุที่มีภูมิ

ปัญหาแต่ขาดการสืบสานให้เกิดมูลค่าได้อย่างน่าเสียดาย อีกทั้งต้องประชาสัมพันธ์ให้สังคมร่วมรับรู้ถึงวัฒนธรรมเหล่านี้ว่าเป็นสมบัติของชาติต่อไป

2) ฝ่ายการศึกษา ควรเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับความเข้าใจด้านวัฒนธรรม ประเพณี พระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐาน อีกทั้งรูปแบบการนำเสนอที่เหมาะสม

3) ฝ่ายมนุษยและสังคม ควรมีการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบการบริหารจัดการ การพัฒนาสินค้าและการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน วัฒนธรรมอื่น และบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์รักษาในภาพรวมของประเทศไทยต่อไป

4) ฝ่ายพระสงฆ์ ควรแนะนำและให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณีของคนไทย มุ่งองค์ความรู้ทั้งในแง่ของหลักธรรมและจริยธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในวิถีการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

2. หน่วยงานภาคเอกชน ควรส่งเสริมและสนับสนุนนโยบายภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง รวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรมที่สอดคล้องความเป็นชุมชน อีกทั้งช่วยเผยแพร่ให้ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปปฏิบัติ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนสามารถนำแนวคิด ขับเคลื่อนการสื่อสารซอฟต์แวร์จากเทพสุวัตถุมงคลด้านพระพุทธศาสนาสู่การเรียนรู้และการอนุรักษ์อย่างจริงจัง และศึกษาถึงแนวคิดทางในการจัดทำแผนการศึกษาศาสนากับชุมชน ในรายวิชาของหมวดการศึกษาสังคม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยเรื่อง “ท้าวจากโลกบาล : การสื่อสารแบบซอฟต์แวร์จากเทพสุวัตถุมงคลทางศาสนาในประเทศไทย” ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องท้าวจากโลกบาลกับการสื่อสารแบบซอฟต์แวร์ ฉะนั้น จึงขอเสนอแนะหัวข้อให้ผู้สนใจทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ทำต่อไป ดังนี้

- 1) กลไกการพัฒนาซอฟต์แวร์จากวัดในพระพุทธศาสนาสู่วัดของชาวโลก
- 2) การพัฒนาและขับเคลื่อนซอฟต์แวร์จากเทพสุวัตถุมงคลทางศาสนาในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กมลเศ โปธิกนิษฐ. (2568). *ผี ร้างทรง และพิธีกรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- กิตติ ประเสริฐสุข. (2567). *โครงการนโยบาย Soft Power ต่ออาเซียนของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้: นโยบายและบทเรียนสำหรับประเทศไทย. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ธิดา สาระยา. (2555). *ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- พระญาณไทย. (2564). *เตภูมิกถา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ศรีปัญญา.

- พัทธ์ แดงพันธ์ และศุภสุตา ปรีเปรมใจ. (2561). *ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสโน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พัทวิสิริ เปรมกุลนันท์. (2560). *วัด-วังในพระราชประสงค์พระเจ้าเอกทัศ*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รวี สิริอิสสระนันท์. (2557). *ตำนานมูลศาสนา*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- วิมลรักษ์ ศาสตริธรรม. (2565). “Soft Power พลังแห่งการสร้างสรรค์”. *วิจัยปริทัศน์*, 27, หน้า 1-19.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2565). *โครงการวัฒนธรรมการบริโภคในบัณฑิตไทยร่วมสมัย. รายงานวิจัย*. สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). (2565, 01 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง.
- Ozturk, A. E. (2023). Religious Soft Power: Definition(s), Limits and Usage. *Religions*, 14(135), 1-5.
- Geertz, C. (2000). *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. USA: Basic Books.
- Kalupahana, D. J. (2008). *Ethics in Early Buddhism*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- Nye, J. S. (2021). Soft power: the evolution of a concept. *Journal of Political Power*.14: 7.
- Davids, R. (1997). *Buddhist India*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Monier-Williams, S. M. (2009). *Buddhism In its Connexion with Brahmanism and Hinduism and in its Contrast with Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press.

